

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА СИФАТ ТАЪМИНОТИНИ БОШҚАРИШ – ЮҚОРИ РЕЙТИНГ КЎРСАТКИЧИ КАФОЛАТИ

Исақова З.М.

Мақолада олий таълим муассасалари инновацион фаолияти ва таълим сифати бошқарувининг ривожланиши хусусиятлари ҳамда илмий-услубий асослари тадқиқ қилинган, унинг ОТМ рейтингига таъсири ва самарадорлигини ошириш усулларини такомиллаштириши бўйича илмий асосланган таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилган. (Олий таълимда сифат таъминоти масалаларига бағишланган Темпус халқаро семинар материалларасосида. Хорватия, 2014)

QUALITY ASSURANCE OF MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION - THE KEY TO IMPROVE RATINGS

Isakova Z.M.

The paper analyzes the innovation of higher education institutions, especially the scientific and methodological aspects of quality management education. Suggestions and practical recommendations are scientifically sounded to improve its impact on the rating of the university and methods to improve efficiency. (According to the materials of the international Tempus seminar on Quality Assurance in Higher Education. Croatia, 2014)

УПРАВЛЕНИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ – КЛЮЧ К ВЫСОКОМУ ПОКАЗАТЕЛЮ РЕЙТИНГА

Исакова З. М.

В статье проанализированы инновационная деятельность высших учебных заведений, развитие особенностей управления качеством образования, его научно-методологические аспекты. Научно обоснованы предложения и практические рекомендации по улучшению воздействия на рейтинг ВУЗа и методы по повышению эффективности. (По материалам международного семинара Темпус по вопросам обеспечения качества высшего образования. Хорватия, 2014)

Олий таълим мазмунини бозор иқтисодиёти, меҳнат бозори талабларидан келиб чиққан ҳолда ташкил этиш – ривожланаётган жамиятнинг бугунги кундаги энг долзарб талаби саналади. Мазкур ҳолат глобал молиявий-иқтисодий инқирознинг салбий оқибатларини бартараф этишга кўмак берибгина қолмай, олий таълимнинг мутахассислар тайёрлаш ва илмий-тадқиқот олиб бориш салоҳиятини амалиётнинг реал эҳтиёжларига бўйсундиришга хизмат қилади. Бироқ, жаҳон иқтисодиётида глобаллашув жараёнлари чуқурлашиб бораётган бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг инновация, илм-техника ютуқлари соҳасида юқори даражали кўшимча қийматни яратиш қобилиятига эга мамлакат сифатида ривожланиши учун бунинг ўзи етарли эмас. Мамлакат иқтисодий ва ижтимоий ҳаётига сезиларли таъсир кўрсата оладиган олий таълим тизими унга қўйилаётган замонавий талабларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқаришни

ривожлантиришга қодир малакали кадрлар билан таъминлаши зарур. Президентимиз И.Каримов таъкидлаганидек: «Мамлакатимизда шаклланган узлуксиз таълим тизимининг юқори босқичи бўлмиш олий ўқув юртларининг моддий-техник базасини янада мустаҳкамлаш, юксак малакали мутахассис ва кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш мақсадида уларнинг фаолиятини такомиллаштириш эҳтиёжини ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда»¹. Мазкур йўналишдаги ишларни амалда оширишда олий таълим муассасаларининг илмий ютуқларга, янги технологияларни самарали ўзлаштиришга асосланган инновацион капитали ва унинг сифати таъминоти етакчи вазифалардан бирини бажаради.

Шу йилнинг 12-13 июнь кунлари Хорватиянинг Загреб университетидида Олий таълимда сифат таъминоти масалаларига бағишланган семинар бўлиб ўтди. Мазкур семинарда Темпус дастури доирасида ҳамкорлик қилувчи мамлакатларнинг Олий таълим бўйича экспертлари (HERE), Миллий Erasmus + офиси вакиллари, Европа экспертлари, Загреб университети вакиллари, Европа комиссияси ва Ижрочилик қўмитаси вакиллари иштирок этди.

Семинарнинг мақсади Темпус бўйича ҳамкор мамлакатларнинг Олий таълим экспертлари иштирокида ОТМлар таълим сифатини таъминлаш билан боғлиқ муаммолар ва уларнинг ечимлари устида музокара юритишдан иборат эди. Семинар турли мамлакат вакиллари орасида ушбу соҳага оид маълумотлар ва тажрибалар билан алмашиниш, шунингдек, Темпус дастури доирасидаги лойиҳа ва тадбирларнинг энг яхши намуналари билан танишиш имкониятини яратди.

Семинар икки қисмдан иборат бўлди: умумий муаммолар ечимига қаратилган пленар йиғилиш ҳамда ОТМда сифат таъминоти билан боғлиқ аниқ саволларнинг чуқур муҳокамасига қаратилган семинар-тренинглари.

Семинарнинг ялпи мажлиси мамлакат/худуд миқёсидаги мавзуй тадқиқотларга асосланган Темпус ва ЕИ худудларидаги сифат таъминоти (СТ)нинг асосий муаммолари ҳамда устувор йўналишларига бағишланган тақдимотлардан иборат бўлди.

Семинарда билдирилган фикр ва мулоҳазалардан келиб чиққан ҳолда шуни айтиш мумкинки, олий таълим мазмунини бозор иқтисодиёти, меҳнат бозори талабларидан келиб чиққан ҳолда ташкил этиш – ривожланаётган жамиятнинг бугунги кундаги энг долзарб талаби саналади. Мазкур ҳолат глобал молиявий-иқтисодий инқирознинг салбий оқибатларини бартараф этишга кўмак берибгина қолмай, олий таълимнинг мутахассислар тайёрлаш ва илмий-тадқиқот олиб бориш салоҳиятини амалиётнинг реал эҳтиёжларига бўйсундиришга хизмат қилади. Олий таълим тизимининг хилма-хил кўриниши, турли сиёсий тизим, ранг-баранг ижтимоий-маданий ва таълимий анъаналар, муаммо ва ечимларни ўзида кенг кўламли акс эттирган турли хил мамлакатлар Европа Иттифоқининг таълимий дастурлари (Tempus, Erasmus+) томонидан қамраб олиниши мазкур масала моҳиятини таҳлил этишда алоҳида аҳамиятга молик. Бугунги кунда Темпуснинг ҳамкор-мамлакатларидаги олий таълим тизими кўп сонли муаммоларга дуч келиш билан бир қаторда бутун дунё

бўйича олий таълимнинг замонавий тенденцияларини ўзида акс эттириб келаётир. Булар орасида энг эътиборга молик омиллар сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин: глобаллашиш, ОТМ ва талабалар сонининг ортиши, олий таълимга эга бўлиш имкониятининг кенгайиш и тараққий этиш зарурияти, янги таълим технологиялари ва методологияларининг пайдо бўлиши, ОТМларнинг жамият учун очиқ бўлиши, таълим муассасаларининг мустақиллиги ва масъулиятини ошириш, шунингдек, муҳимлиги жиҳатидан охириги бўлмаган молиялаштириш масалалари ва олий таълим учун маблағнинг аҳоли учун қийинчилик туғдирмаслигини таъминлаш.

Юқорида қайд этилган муаммолар ечимини ўзида акс эттирган сифат ва стандартларга бўлган қизиқиш бутун дунё бўйлаб ортиб бормокда. Зеро, таълим сифати маҳаллий ва миллий босқичда ислохотларни қўллаб-қувватлашда асосий вазифани бажаради. У миллий ўзига хосликни эътиборга олган ҳолда ўзаро ишончни ривожлантириш, таълимий даража ва тизимнинг аниқлигини оширишда асосий омил сифатида эътироф этилади. Юқорида қайд этилган муаммоларни ўзида акс эттирган сифат ва стандартларга бўлган қизиқиш бутун дунё бўйлаб ортиб бормокда. Таълим сифати эса ислохотларни маҳаллий ва миллий босқичда қўллаб-қувватлашда асосий вазифани бажаради. У миллий ўзига хосликни эътиборга олган ҳолда ўзаро ишончни ривожлантириш, таълимий даража ва тизимнинг аниқлигини ошириш мақсадида мавжуд муаммоларни ҳал этишдаги асосий омил сифатида эътироф этилади.

Ҳозирда бутун дунё бўйича барча ОТМлар ўзининг дастур ва сертификатлари, стандартлари ва сифат таъминоти жараёни билан боғлиқ ўз сиёсатини ишлаб чиқмоқда. ОТМлар, шунингдек, ўз фаолиятида сифатни ва унинг узлуксиз ортиб бориш стратегияни амалга ошириш муҳимлигини тан олувчи маданий онгни ривожлантиришни ҳам ўз мақсадларига айлантирганлар. Шунини айтиб ўтиш жоизки, таълим сифати стандартлари ва етакчи тамойиллари Олий таълимнинг Европа ҳудуди (ЕНЕА) доирасида ОТМларга у билан боғлиқ ўз йўналишини тараққий эттириш учун ёрдам ва консултациялар манбаи сифатида қисман ишлаб чиқилган эди. Мазкур стандарт ва тамойиллар, шунингдек, ОТМлар, талабалар, иш берувчилар ва бошқа манфаатдор томонларга олий таълим жараёни ва натижалари тўғрисида маълумот бериш ҳамда уларнинг ОТ натижасини қониқиш ҳиссини оширишга йўналтирилган эди. Шу билан бир қаторда мазкур кўрсаткичлар СТ умумий ҳисоб-китоб тизими ва ушбу соҳадаги ҳамкорликни ривожлантиришга ҳисса қўшади. Шу маънода айтиш мумкинки, у олий таълим муассасасига нисбатан буюртмачилар ишончни оширади ҳамда интернационализацияда етакчи вазифани бажаради (мобиллик ва тан олиниш). Энг муҳими, ОТМ ва таълим дастурлари сифати ҳақида аниқ ва ошкора маълумот билан таъминлайди, шунингдек, ундан фойдаланишни осонлаштиради.

Олий таълим тизимида сифат таъминоти моҳиятини таҳлил этарканмиз, қуйидагиларга асосий эътиборни қаратишни лозим топдик:

➤ **Сифат таъминоти ва ОТМ стратегияси.** Таълим бериш сифатининг шаклланиши ва тараққий этиши таълим сифатига бевосита таъсир кўрсатиши сир эмас. Шу билан бир қаторда самарали ва таъсир ўтказувчи ташкилий тузилманинг таклиф этилиши педагогик фаолиятни янада сермахсул қилишга туртки бўлади. Шу сабабли ҳам сифат таъминоти (СТ) педагогик фаолиятнинг турли соҳалари ва йўналишларини қамраб олиши, асосий эътибор эса мутахассислар малакасини оширишга мўлжалланган ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш, бошқариш (молиявий менежментни ҳисобга олган ҳолда) ва ахборот тизимларидан унумли фойдаланишни йўлга қўйиши лозим. Шу билан бир қаторда, амалдаги жараёнларнинг қуйидаги аспекти қай даражада қопланиши ёки қамраб олинишига асосий эътиборни қаратиш мақсадга мувофиқ бўлади:

- таълимий дастурлар ва режалар, шу жумладан он-лайн таълим (тасдиқлаш учун расмий механизмлар, доимий назорат ва дастурлар мониторинги);

- илмий-тадқиқотчилик фаолияти;

- бутун умр давомидаги ўқув фаолияти;

- ўқув ресурслари, таълим натижалари ҳамда педагогик ёндашув. Талабага йўналтирилган таълим ОТ ислоҳоти давомидаги энг мураккаб жараёнлардан саналади. Кун давомида таҳлил қилинган муҳим саволлардан бири таълим натижаларини талабаларни ўқитиш, ўқиш ва баҳолаш жараёнига киритиш зарурияти бўлди. Бу, шунингдек, аралаш таълим ёки оммавий очик онлайн-курслар (MOOCs) каби билим етказишнинг янги усуллари ҳам тааллуқли;

- интернационализация (хусусан, мобиллик схемалари ва халқаро дастурлар);

- битирувчиларнинг ишга жойлашуви (шу билан бир қаторда битирувчилар ишга жойлашувининг мониторинги ва таҳлили) ҳамда ўқув дастурларининг меҳнат бозори талабига мослиги;

- инсон ресурсларини умумий бошқариш. Таълим жараёнида бевосита иштирок этувчи кадрларнинг малакаси ва компетентлигини таъминлаш мақсадида уларнинг малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш;

- дастур ва фаолиятнинг бошқа кўринишларини самарали бошқариш учун ахборот технология тизимлари;

- талабаларни қўллаб-қувватлаш хизмати (масалан, таълимий ёрдам: тарбиячилар, тўғараклар, консультациялар).

➤ **Таълим сифатини таъминлашда мотивация ва мобилизация масалалари.** Маълумки, «сифат» тушунчаси, одатда, тузилмавий характерга эга бўлади (маълумотномалар, инструментлар, жараёнлар ва ш.к.). Аслида эса у ташкилот негизини ташкил этувчи масъулият, малака ва ходимларнинг ўзаро муносабатига асосланувчи сифат маданиятига айланиши керак.

Сифат маданияти – бу ижтимоий ҳодиса бўлиб, у нафақат сифат таъминотининг институт даражасидаги тизимига мос бўлибгина қолмай, балки таълим муассасасининг қадриятлари ва амалиётининг турли кўринишлари

билан бойитилиши керак. Бошқача қилиб айтганда, сифат маданияти фаолиятлар тўпламига нисбатан кенг қамровлидир.

Таълим сифатини оширишга ташқи манфаатдор томонлар (масалан, иш берувчи)нинг жалб этилиши кўпгина мамлакатларда яхшиланиб бормоқда. Лекин шуни ҳам алоҳида қайд этиб ўтиш лозимки, кўплаб ОТМ ва мамлакатларда мазкур ҳолат институт ҳаётига фаол аралашув бўлмай, балки расмий иштирок ва кузатув мақомини сақлаб қолмоқда.

Ички ва ташқи манфаатдорларнинг СТдаги иштирокига оид муаммолар ечими ва имкониятлар кўламини белгилашда қуйидагилар алоҳида аҳамиятга молик:

- Сифат таъминоти юзасидан фикр ва мулоҳазалар алмашилиш жараёнига турли манфаатдор томонларни таклиф қилиш;
- Уларнинг иштироки таъсир кучига эга эканлигини кўрсатиш;
- Расмий ёндашув ва норасмий мулоқатга эътибор бериш;
- Ёш кадрларни рағбатлантириш;
- Талабалар фикрини тинглаб қолмасдан, уларни ноакадемик фаолиятга ҳам жалб қилиш;
- Иш берувчилар иштирокини кенгайтириш (ўқув курслари, меҳнат ярмаркалари, ОТМ тадбирлари, ҳамкорликдаги лойиҳалар);
- СТга доир масалаларни ёритишда ОАВ билан мустаҳкам алоқа ўрнатиш.

Таълим сифати ва менежмент масалаларида қуйидаги омилларга таянган стратегиялар анчагина самарали бўлади:

- Бошқарувнинг янги шаклланган тизими ҳамда мақсад ва вазифаларнинг аниқлиги;
- бошқарув бўйича аниқ ва ишонарли вариантлар ҳамда устунликлар;
- мониторинг, баҳолаш ва ёндашувнинг мос келувчи тизими;
- жараён иштирокчиларининг турли қизиқишлари ва интилишлари ўртасида мутаносибликни таъминлаш;
- мазкур жараёнда иштирок этувчи ташкилот ва муассасалар мониторинги ва СТга таъсир этувчи баҳолаш тизимининг таъсири муҳим масалалардан саналади.

Шунингдек, қуйидаги муаммолар ҳам долзарб саналади:

- *маданий фарқ* – мулоқотда узилиш мавжуд (маданий хилма-хиллик таъсирида сифат таъминотини турлича тушуниш, жамиятдаги ўзгаришларни ҳис қилмаслик, сифат маданиятининг йўқлиги, «сифат маданияти» тушунчасининг аниқ изоҳи йўқлиги);

- *компетенциялар ўзгариши* – баъзилар жамият ва давлат ҳаётидаги ўзгаришларни қўллаб-қувватлайди, баъзилар мазкур ўзгаришларга эътибор бермайди;

- *меҳнат бозори ва таълим ўртасидаги узилиш* – аксарият ҳолларда ОТМ битирувчилари орасида ишсизликка сабаб бўлади;

- ўз-ўзини баҳолашда умумий масъулиятнинг йўқлиги ва тажрибанинг етарли эмаслиги;

- баъзи давлатларда сифат таъминоти бўйича расмий муассасаларнинг йўқлиги;

- таълим натижаларини баҳолашда ноаниқ, тушунарсиз кўрсаткичлардан фойдаланиш.

Мазкур муаммоларни ҳал этишда қуйида келтирилган йўналишдаги ишларнинг самараси анча сезиларли бўлади :

- сифат таъминотининг аҳамияти ҳақида жамоатчиликнинг хабардорлигини ошириш;

- таълим ва илмий тадқиқотлар соҳасида давом этаётган ислохотларда фаол иштирок этиш учун ОТМ салоҳиятини ошириш;

- инсонларни ўзгаришларга мослашишини таъминловчи турли маданий қалриятларни эътиборга олган ҳолда «сифат маданияти»ни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш;

- СТда ўзига хосликни эътиборга олиш (маданий фарқ ва муҳит туфайли «бир хил ўлчов» ҳаммага ҳам мос келмайди);

- таълим ва тадқиқот ўртасидаги тўғри тақсимот (тадқиқотни кўпроқ қўллаб-қувватлаш);

- таълим сифатини яхшилаш (кадрлар малакасини ошириш, тадқиқот дастурининг долзарблигини ошириш, натижавийлик асосида СТда талабалар иштирокини таъминлаш, ўқитувчилар фаолиятини баҳолаш ва б. орқали таълим жараёнига ўзгартириш киритиш);

- меҳнат бозоридаги қийинчиликларни академик кадриятларга зиён етказмаган ҳолда бартараф этишда ОТМ ва ишлаб чиқариш ўртасидаги ҳамкорлик;

- ОТМлар мустақиллигини рағбатлантириш.

Сифат таъминоти ва халқаро жараёнда асосий эътибор сифат таъминотининг миллий тизими (ташқи баҳолаш, стандартлар, махсус ташкилотлар), ички баҳолаш тизимини халқаро амалиёт билан мувофиқлаштириш, кадрлар салоҳиятини ошириш ва мутахассислар тайёрлаш каби масалаларга қаратилиши мақсадга мувофиқ. Таъкидлаш жоизки, ички баҳолаш тизимида ташқи экспертлар хизматига суяниш баҳонинг холислигини, очиқ ва ошкоралигини таъминлаш билан бир қаторда илғор тажриба алмашинишда ҳам катта афзалликларга эга. Шунингдек, СТни ҳар бир ўқув муассасаси ўзининг ички ва ташқи имкониятларини ҳисобга олган ҳолда имкониятларини белгилаб олиши, СТ бўйича ҳудудий баҳолаш миллий эҳтиёж ва талаблардан келиб чиққан ҳолда амалга оширилиши лозим.

Таълим сифати – кўп қиррали, ҳаракатчан ва доимий ўзгаришда бўлган концепция. Шу туфайли ҳам мазкур тушунчани белгилашда ягона ёндашув мавжуд эмас. Таълим сифатини баҳолашда асосий эътиборни қуйидаги саволларга жавоб топишга қаратиш лозим:

- Нима ва ким томонидан баҳоланади?
- Қандай мезон ва кўрсаткичлардан фойдаланилади?
- Баҳолаш мақсади ва истикболлари нималардан иборат бўлади?

Таълим сифати иқтисодий ва ижтимоий тараққиётнинг ҳозирги ва келгуси эҳтиёжларига таълим тизиминининг мутаносиблик даражаси билан белгиланади. Таълим ва касбий таълим соҳасидаги ислоҳотлар бандлик сиёсати, ижтимоий муҳофаза, ишлаб чиқариш, савдо ва инвестиция сиёсати соҳасидаги чора-тадбирлар билан уйғунликда олиб борилсагина самарали бўлади. Шу маънода айтиш мумкинки, таълим сифати – бу аниқ мақсадга эришишда ва ҳаёт фаровонлигини таъминлашда аниқ шароит ва жойда эгалланган билимларга бўлган эҳтиёж. Шунингдек, таълим сифати таълим жараёни якунидан сўнг амалиётда унинг фундаменталлиги, чуқурлиги ва серхаридорлиги билан белгиланади ҳамда таълим олувчининг куйидаги соҳаларнинг ҳар бирида қанчалик муваффақиятга эришганини кўрсатади:

- ўзининг салоҳиятини намоён эта олиш;
- маънавий тушунчаларга содиқ ҳолда ишлаш ва яшаш;
- ўз ҳаёти фаровонлиги таъминлаш;
- самарали қарор қабул қила олиш;
- узлуксиз таълим.

Таълим сифатини шакллантиришнинг асосий устувор йўналишлари сифатида куйидаги 5 та компонентни белгилаб олиш мақсадга мувофиқ:

<i>№</i>	<i>Компонентлар</i>	<i>Кўрсаткичлар</i>
1.	Таълим олувчилар (learners)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ талабалар сифати; ▪ уларнинг билим олишга қобилияти
2.	Муҳит (environment)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ОТМнинг материал-техник базаси; ▪ ўқув материаллари ва жиҳозлар сифати; ▪ инфратузилма сифати
3.	Мазмун (content)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ўқув предметларининг сифати ва мазмуни; ▪ инновацияларни жорий этиш
4.	Жараён (processes)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ профессор-ўқитувчилар таркиби сифати; ▪ уларнинг компетентлик даражаси; ▪ таълим бериш усулининг сифати; ▪ раҳбариятнинг инновацион фаолияти
5.	Натижа (outcomes)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ билим сифати; ▪ битирувчиларга бўлган талаб; ▪ битирувчиларнинг меҳнат бозорида рақобатбардошлиги; ▪ битирувчилар ютуқлари.

Шуни таъкидлаш жоизки, ҳар бир кўрсаткич янада майда таркибий қисмларга ажратилиши мумкин. Масалан, профессор-ўқитувчиларнинг компетентлик даражаси унинг мутахассислиги, малака ошириш курсларидаги иштироки, илмий даража ва унвонга эгаллиги, педагогик фаолият стажи, аниқ соҳадаги амалий иш тажрибасига эгаллиги, ўз тадқиқот ишига эгаллиги, ижтимоий-иқтисодий лойиҳаларга жалб қилинганлиги каби кўрсаткичлар билан белгиланиши мумкин.

Фикримизча, таълим сифатини белгилашда қуйидаги омилларга таяниш самарали бўлади:

- бозор муносабатлари шароитида олий таълимда сифат таъминоти масалалари ОТМларнинг инновацион фаолияти самарадорлигини ошириш билан узвий боғлиқ ҳолда олиб бориш;
- таълим сифати самарадорлигини баҳолаш услубиятини бозор муносабатлари шароитларидан келиб чиққан ҳолда такомиллаштириш;
- соҳага оид кадрлар тайёрлашда ҳаётий циклнинг асосий босқичлари: бозор таҳлили, стратегик режалаштириш, лойиҳаларни бошқариш, фундаментал ва амалий тадқиқотлар олиб бориш, инновацион инфраструктурани ташкил этишни уддалай олишларига эътиборни қаратиш.

Иқтисодий, айниқса, сиёсий ислохотлар муваффақияти, аввало, кадрларни тайёрлаш даражасига, уларнинг бугунги ўзгаришларни амалга ошириш ва лаёқатига боғлиқ. Шу нуқтаи назаридан қараганда олий таълимда сифат таъминоти ҳаётий заруриятга айланади. Ҳар бир таълим муассасаси ўз мақсади, педагогик жамоасининг тайёргарлиги, буртмачиларнинг истак ва хоҳишлари, эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда сифат таъминотини жорий этиш стратегияи ва тактикасини ўзига мослаб режалаштириши мумкин. Бу эса, ўз навбатида, таълим-тарбия жараёнини демократизациялашга кенг йўл очади.

Манба:

1. «Европа иқтисодий ва ижтимоий қўмитаси ҳамда Ҳудудий қўмитанинг олий таълимда сифат таъминотининг бориши ҳақида ҳисоботи», Брюссель (28.1.2014). http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/doc/quality_en.pdf
2. Олий таълим сифатини оширишга қаратилган Темпус конференцияси, Каир 2008. http://eacea.ec.europa.eu/tempus/documents/cairoreport_en.pdf.
3. Олий таълимнинг Европа ҳудудида сифат таъминоти учун ўзгартирилган стандартлар ва етакчи тамойиллар юзасидан Болония гуруҳига 2014 йилнинг феврилида тақдим этилган таклифлар " (2014). <http://revisionesg.wordpress.com/>
4. «Олий таълимнинг Европа ҳудудида сифат таъминоти юзасидан стандартлар ва таклифлар». http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2013/06/ESG_3edition-2.pdf
5. Tia Loukkola и Тереза Чжан «Сифат маданияти таълими»: 3 бўлим. 2010й. http://www.eua.be/pubs/examining_quality_culture